

De wetenschappelijke basis van Taal actief

Wie elke dag taal en lezen op het rooster heeft staan, wil weten wat werkt. Dragen mijn lessen optimaal bij aan de taal- en leesontwikkeling van de kinderen? En hoe dan? De methode Taal actief is ontwikkeld vanuit die vraag. Werkt het en hoe dan? In samenwerking met diverse taalwetenschappers en andere taal- en leesspecialisten is lesmateriaal ontwikkeld voor de domeinen communicatie, woordenschat, taal verkennen, begrijpend lezen en groei. Dit materiaal is dus gebaseerd op diverse wetenschappelijke inzichten en vertaald naar de dagelijkse lespraktijk. Zo kun jij erop vertrouwen dat het werkt en groeien de kinderen in taal en lezen.

Communiceren kun je leren

Leren goed te communiceren, zowel schriftelijk als mondeling, is een hoofddoel van taal leren. Wie goed kan communiceren, maakt immers makkelijker contact en is beter in staat om te leren en te groeien. Samen met taalwetenschappers van de Iselinge Hogeschool Doetinchem (Eric Besselink en Eline Seinhorst) en van de Rijksuniversiteit Groningen (prof. Dr. Tom Coole en dr. Myrthe Gosen) bedachten we voor kinderen herkenbare communicatiethema's. Tijdens de communicatielessen ontdekken kinderen nu: dit gaat over mij, dit kan ik gebruiken in mijn taal.

Taal actief heeft acht jaarlijks terugkerende communicatiethema's. Bij elk thema hoort een communicatiedoel: elkaar leren kennen, je uitdrukken, je mening vormen, overtuigen, samen beslissen, informeren, uitleggen en verhalen bedenken. Thema 'Ik wil' gaat bijvoorbeeld over overtuigen en daarin leren de kinderen hun mening te geven. Ze leren hun mening met argumenten te onderbouwen en andere te overtuigen.

Samen met dezelfde taalwetenschappers zijn situaties gekozen die kinderen in hun dagelijkse en latere leven tegenkomen. Dat levert namelijk het meeste leerrendement op. Aan die situaties zijn leerdoelen en schrijf- en spreek- & luistertaken gekoppeld. Die leerdoelen worden steeds uitgebouwd in de latere jaargroepen. Bij het thema 'Ik wil' (overtuigen) werken de kinderen bijvoorbeeld in groep 4 aan een wensbriefje – een brief waarin ze vertellen wat ze graag willen – tot het in groep 8 tot een debat komt met een argumentenkaart.

De lessen communicatie zijn verder didactisch opgebouwd volgens het vijffasenmodel (Hoogeveen, 1993): oriëntatie, opdracht, schrijven, revisie, publiceren. Via deze stappen werken de kinderen toe naar hun eindproduct. Taalgasten, zoals Janneke Schotveld, Rachel Rosier en Jozua Douglas, vertellen in korte filmpjes over hun expertise en leeftijdgenoten vertellen over hoe zij aan de schrijf- of spreektaak werkten. Immers, goed voorbeeld, doet goed volgen!

Een stevige basis: woordenschat

Woorden zijn middelen om met anderen te communiceren, zowel mondeling als schriftelijk. Taal actief werkt met de bekende viertaktdidactiek van Marianne Verhallen en Dirkje van den Nulft: voorbereiden, semantiseren, consolideren en controleren (*Met woorden in de weer*, 2009).

Woordclusters zijn daarbij belangrijk. Bij de opbouw van woordenschat gaat het immers vooral om de verwerving van de betekenisaspecten die bij het woord horen; het concept waarnaar het woord verwijst. Zo is het woord 'schaap' een label, maar het begrip schaap bestaat uit een groot aantal betekenselementen. Die elementen bevatten kennis van de wereld, zoals: heeft wol, leeft op een boerderij, zoogdier, blaas. Wetenschappers gaan ervan uit dat woorden worden opgeslagen in dit soort conceptuele netwerken.

Verhallen en Van den Nulft hebben deze conceptuele netwerken vertaald in woordclusters, woorden die met elkaar te maken hebben, zoals het woordcluster ‘plannen, voorbereiden, uitvoeren’. Grafische structuren (bijvoorbeeld de woordtrap of woordparaplu) helpen bij het leren van de woordclusters. De grafische structuren maken de betekenisrelaties tussen woorden zichtbaar en helpen de kinderen bij het onthouden van de nieuwe woorden en het uitbreiden van de betekenisaspecten. Verder worden woorden in Taal actief altijd aangeboden in betekenisvolle woordenschatteksten, geschreven door kinderboekenauteurs. De kinderen worden bovendien uitgedaagd nieuw geleerde woorden te gebruiken in hun schrijftaak en spreek- & luistertaak. Zo ontstaat er een optimale transfer.

Een stevige basis: taal verkennen

Om goed te kunnen communiceren heb je ook kennis nodig van de grammatica van zinnen en woorden, van leestekens en taalgebruik. Voor de didactiek van taal verkennen is gebruikgemaakt van de inzichten van prof. dr. Peter-Arno Coppen van de Radboud Universiteit Nijmegen en van dr. Jimmy van Rijt van de Universiteit Utrecht. (o.a. *Activerende Didactiek grammatica*, Coppen et al, 2016). Onderzoek van Coppen en Van Rijt richt zich in het bijzonder op grammatica en gebruikt inzichten uit de kindertaalverwerving. Hun visie op ‘taal snappen’ en hun activerende didactiek (gericht op eerst taal voelen, dan pas vatten en verwerken) is bij Taal actief toegepast in alle lessen taal verkennen. Een belangrijk element is het taalonderzoekje aan het begin van elke les. De kinderen ontdekken eerst zelf een taalverschijnsel, voordat zij een taalregel of taaltheorie krijgen aangeboden. Een voorbeeld van zo’n taalonderzoekje is een variant van het gezelschapsspel ‘Wie ben ik’. De kinderen ontdekken dat je bijvoeglijke naamwoorden (bruine haren, lange broek) nodig hebt om dit spel te kunnen spelen. Bij de schrijf- en de spreek- & luistertaak nemen de kinderen wat zij hebben geleerd bij taal verkennen mee. Dit sluit ook aan bij de visie van Coppen en Van Rijt: taal leren in een betekenisvolle context.

Een stevige basis: meertaligheid

In Taal actief denken de kinderen na over hun eigen meertaligheid en over die van anderen. Er zijn in overleg met deskundigen diverse meertaligheidlessen ontwikkeld. Daarnaast is, in samenwerking met dr. Sterre Leufkens van de Universiteit Utrecht, een uitleg geschreven waarom kinderen met een andere thuistaal het soms moeilijk vinden om Nederlandse grammaticaregels toe te passen. Een handige kennistool voor leerkrachten én een kans om kinderen met een andere thuistaal die taal juist actief te laten gebruiken bij het leren van de Nederlandse taal. Meer informatie vind je online in de webapp Moedertaal in NT2 (moedint2.nl/home).

Een stevige basis: tekstbegrip

Bij taal leren de kinderen hoe zij zelf, mondeling en schriftelijk, goed kunnen communiceren. Bij tekstbegrip lezen ze teksten en luisteren ernaar. Ze ontdekken hoe anderen communiceren. Zo versterken taal en tekstbegrip elkaar, een bewezen effectieve verbinding. Taal actief is gebaseerd op het inzicht dat een tekstgerichte aanpak zorgt voor een dieper tekstbegrip. Bovendien is samen nadenken en praten over een tekst volgens Hattie (Hattie et al 2016) de meest krachtige interventie voor dieper tekstbegrip. Tekstgerichte opdrachten helpen de kinderen de inhoud en de functie van een rijke, authentieke tekst te begrijpen. Uit o.a. de laatste PISA-onderzoeken blijkt dat kinderen goed zijn in het opzoeken van informatie die letterlijk in een tekst staat, ook wel de lagere denkvaardigheden genoemd. Met hogere denkvaardigheden, zoals evalueren en reflecteren, hebben zij meer moeite. Om die reden wordt daaraan bij Taal actief extra aandacht besteed. Ook houdt deze methode bij de opbouw van de opdrachten rekening met de inzichten die zijn opgedaan rond close reading (o.a. Lapp, D. e.a., 2018). Een rijke variatie aan tekstgenres, testsoorten en teksttypen zorgt ervoor dat kinderen hun leessmaak kunnen ontwikkelen.

Ik groei!

Tot slot is het domein groei uitgewerkt in samenwerking met dr. Pieterneel Dijkstra, Petra Bunnik e.a. (Dijkstra et al., 2021). Dit domein is gebaseerd op de zelfdeterminatietheorie (Ryan et al., 2017). Die stelt dat kinderen kunnen groeien als drie psychologische basisbehoeften zo goed mogelijk worden vervuld: autonomie, verbondenheid en competentie. Hoe beter deze behoeften worden vervuld, hoe gemotiveerder, zelfverzekerder en positiever kinderen zijn. Taal actief heeft dit ter harte genomen en in de lessen drie subleerlijnen met de vertrouwde directe instructie verweven. Deze subleerlijnen zijn: leerstrategieën (denk aan structureren en het nut zien), samenwerkend leren (zoals een compliment geven, een ander betrekken) en formatief evalueren (bijvoorbeeld de uitstapkaartjes na elke les).

Wetenschap die werkt in de klas, dat is de nieuwe Taal actief. Wie nog meer wil lezen over wat werkt in de klas kan de algemene handleiding erop naslaan. In de handleiding is ook een uitgebreide literatuurlijst opgenomen.